

Iz danes v jutri

Pogled na vprašanje socialnega razvoja in napredka¹

Reka z valovanjem svojih voda ni samo podoba nenehnega dialektičnega razvoja resničnosti in duha (Heraklit), temveč je tudi »model« njegove črte in poti, to je sinusoidne krivulje, porazdeljene v posamezna valovna obdobja.

Po črti in poti takšnih valovnih obdobj teče tudi vsesplošni razvoj, napredek sveta. V tem okviru tudi vsak njegov posamezni »kos« razvoja človeštva. Tako tudi sožitveni ali socialni razvoj in napredek.

To pomeni, da vsak nov razvojni pomik človeštva, tudi njegovega socialnega sveta, teče po črti »doline« in »vzpetine« takšne razvojne valovnice. Šele obe sestavini te krivulje skupaj sestavljata celostno in samostojno razvojno fazo ali obdobje. Takšen razvojni »nihaj« pa je posamezna faza celostnega razvoja in napredka sveta, človeštva, dežel in držav.

Vse kaže, da so se Združeni narodi začeli zavedati sestavin, delov, obdobj socialnega razvoja in napredka sveta ter človeštva, uresničujočega se po takšni razvojni črti in po poti »razvoja-reke« z željo in namenom, da združijo v celoto ta današnji razvoj, ki je opravil predsem »polperiodo« tehnološko-ekonomskega, to je civilizacijskega napredka, a ga je treba odločilneje podpreti s »polperiodo« etičnega in duhovnega. To je širšega in globljega kulturnega razvoja.

Snovanje in vodenje seminarja *Ethical and Spiritual Dimensions of Social Progress* je gotovo trden dokaz o tej in takšni refleksiji in o tem in takšnem hotenju.

To težnjo in namenskost Združenih narodov je treba glasno in hvaležno pozdraviti, jo podpreti in se ji delovno pridružiti.

Ta prispevek z naslovom *Iz danes v jutri* želi prispevati k tej opciji in tej intenciji!

¹ Besedilo je bilo izoblikovano na vabilo Jacquesa Baudota, koordinatorja Svetovnega vrha o socialnem razvoju (World Summit for Social Development), ki ga bodo imeli Združeni narodi 1. 1995 v Kopenhavnu. Od 28. do 30. oktobra 1994 je bil na Bledu pripravljani seminar za to konferenco s 24 udeleženci na temo Etične in duhovne razsežnosti socialnega napredka (*Ethical and Spiritual Dimensions of Social Progress*). Besedilo z naslovom *Iz danes v jutri* (From the Present into the Future) je bilo napisano za ta seminar.

Celoten kontekst tega sodelovanja je naslednji.

Leta 1993 sem objavil v *Naših razgledih* prispevek *Vzgoja za državo* (NR 1993, 3, s. 10–11). V njem sem obravnaval snov državljanske in moralne vzgoje otrok in mladostnikov. Ugotovil sem, da imajo pedagogi za udejanjevanje državljanske vzgoje v trdno pomoč Mednarodno deklaracijo o človekovih pravicah. Le-ta lahko »funkcionira« kot pravi učbenik demokratične in mišljenjske pluralne državljanske vzgoje. Pri tematiziranju moralne vzgoje pa »sem našel« glede takšne opore pedagogom le velik in porazen vakuum. To me je pripeljalo do ideje in pobude za izoblikovanje občečloveškega etičnega kodeksa kot nasprotje Deklaraciji o človekovih pravicah.

Pismo s to pobudo sem poslal Združenim narodom. S tem je sovpadalo predavanje g. Ignaca Goloba na dnevu Združenih narodov v Ljubljani o temi: morala in politika. Po tem predavanju sem opozoril g. Goloba na mojo pobudo za oblikovanje občečloveškega etičnega kodeksa in na prispevek v *Naših razgledih* *Vzgoja za državo*.

To oboje je našlo določen »etični poudarek« v ekspoziciji g. Goloba v pripravljalnem komiteju Združenih narodov za Svetovni vrh o socialnem razvoju (New York, 31. jan. 1994). Vse se je nemara slednjič, hkrati s pobudo o občečloveškem etičnem kodeksu ZN, strnilo v vabilo za sodelovanje na blejskem seminarju *Etične in duhovne razsežnosti socialnega napredka*.

Seminarsko temo določajo trije nosilni znaki ali tri temeljne obravnavane kategorije:

- a) socialni napredek
- b) etična razsežnost
- c) duhovna razsežnost.

K a) Socialni razvoj je proces in stanje nenehnega razvijanja dejavnikov in določilnic sobivanja, sodelovanja, sodoživljanja, sovrednotenja in somišljenja ljudi določene sožitveno združujoče se makroskupine, to je etnije oz. naroda, družbe, države, sloja, stranke. In na koncu vsega človeštva.

Socialni napredek torej najprej vsebuje nenehno dinamiko dejavnikov in določilnic, ki ga poganjajo naprej. Zatem pa tudi njihovo celotnost ter njihovo ravnovesje ali uravnoteženost. Vsaka parcialnost, torej aholističnost dejavnikov in določilnic nekega socialnega razvoja, nujno kvari njegov tok, njegovo pozitivno razvojno smer in pričakovani napredek. To se navadno dogaja, kadar neki socialni napredek predolgo teče le na ravni svojih »horizontalnih« razvojnih dejavnikov in determinant, nič ali premalo pa na ravni svojih »vertikalnih«.

Vse kaže, da se to dogaja v okviru socialnega razvoja dežel, narodov, etnij, držav, slojev, strank in celotnega človeštva prav danes. In zakaj?

Zato ker se v razvijanju njihovega socialnega napredka pojavljajo in poudarjajo predvsem dejavniki in določilnice razvojne horizontale, veliko premalo ali celo nič pa dejavniki in določilnice razvojne vertikale. Se pravi, predvsem in preveč tehnološko-tehnična, produkcijska, ekonomska in potrošniška ravnina, kar izraža civilizacijsko določenost današnjega razvoja in napredka sveta. Malo oz. premalo pa se v razvijanju socialnega razvoja pojavljajo dejavniki in določilnice vertikalne ravnine, to je ravnine vrednot, duha in povezanosti človeka kot mikrokozmosa z makrokozmosom, v umetnosti in znanosti, filozofijah in religijah, to je vse bogatejše človeške kulture in kulturnosti.

Prav razvojna uravnotežitev in uskladitev vplivov in dosežkov civilizacije ter kulture se kažeta danes kot tista velevnost in zakonitost, od katere je na dnu odvisen celotni prihodnji socialni razvoj dežel, etnij, narodov, držav, slojev in različnih družitenih skupin ter vsega in celotnega sveta. Tem prej, ker smo danes priče visokemu doseženemu razvoju dobrin ali vsaj napornim prizadevanjem zanje, torej prizadevanjem po proizvodnem, gospodarskem in trgovinskem razvoju. Vsa tovrstna današnja razvojna prizadevanja dežel, držav, skupin predvsem razvitega sveta pa ne gredo v korak s prizadevanji po razvijanju in sadovih duha, razmišljanja, spoznavanja in vrednotenja. Od tod v današnjem socialnem razvoju toliko krčev, napetosti, vozlov, zapletov in porazov. To pa sta stanje in položaj v današnjem socialnem razvoju, ki ju je treba preseči in ozdraviti z uravnoteževanjem proizvodno-gospodarskega in vrednotnoduhovnega razvoja današnjega sveta.

K b) Prvi sanacijski ali ozdravitveni korak v tem uravnoteževanju današnjega socialnega napredka je torej tisti, ki ga je treba storiti v okviru etične razsežnosti, kjer gre za vrednostne norme človekovega vedenja in ravnanja, določenega po velevnosti oz. zahtevnosti uresničevanja dobrega, ogibanja zlu ter odtujevanja od njega.

Poudariti je treba, da etične razsežnosti socialnega napredka ne gre enačiti ali zamenjevati z njegovo moralno ravnijo. Med njima namreč obstaja odločilna razlika, ki je v tem, da morala vedno počiva na nekem zunanjem določevanju človekovega vedenja in delovanja, sožitja, sodoživljanja in sovrednotenja, medtem

kot se etos vselej poraja in kaže iz človekovega notranjega, to je duhovnega in vrednostnega dna ter temelja.

Neupoštevanje tega kategorialnega in fenomenološkega razkola negativno odseva v socialnem razvoju dežel, držav, skupin in vsega razvitega sveta, namreč v zgolj zunanjem zadoščanju dogovorjenim vedenjskim in storitvenim normam, to pa socialni razvoj in napredek nemalokrat vijuga, ponareja in pači. Namesto da bi ga zdravilo in bogatilo.

Vse nekaj drugega je etična razsežnost socialnega razvoja, saj je njeno sidrišče v človekovi notranjosti, v njegovi zavesti, nadjazu, vrednotni določenosti in samozavedanju oziroma samorefleksiji, torej ne v sprejemanju »šeg in navad« (mos, -oris) določene družitvene, to je socialne mikro- ali makroskupine človekovega sobivanja, somišljenja in sodelovanja.

K c) Toda etična razsežnost socialnega razvoja se ne more udejanjati mimo in brez duhovne ali spiritualne. Duh (spiritus) in duhovnost (spiritualnost) namreč etosu šele priustvarjata tisto nujno potrebno »meso in kri«, brez katerih ostaja etos navadna skupinska, državna, ideološka in različno konsenzualna morala, ki se nemalokrat hkrati zakonito spreminja v hudo in ostro nemoralo. Le človekov duh je namreč nosilec in tvorec človekovega pristnega etosa.

Temeljni značilnosti človekovega duha sta dejavna refleksijska celost in pojavnostna holističnost, ki se udejanjata v sintezi podatkovno pozitivne naravoslovne znanosti in človekove transcendentne ozaveščenosti ali refleksije bivanjskega in čezbivanjskega kozmosa, njegove obstajajoče narave in reda, človekove izvedene odnosi in položajnosti v njem, pa tudi človekove bivanjske regulativnosti, izvirajoče iz njega.

Spiritualna razsežnost socialnega razvoja sveta se potemtakem določa z etosom, umetnostjo, filozofijo in znanostjo ter religijo. Tesno jo torej uokvirja posebno širše področje človekovega obstoja in razvoja, ki ga imenujemo kultura, drugače od enako širokega soprodročja človekove civilizacije.

Dva solucijska namiga

Naj bo dovoljeno za reševanje vprašanja o etičnih in duhovnih razsežnostih današnjega socialnega razvoja in napredka ponuditi dva namiga.

Gotovo je treba soglašati s stališčem, ki ga je zavzel in sporočil G. Ignac Golob, državni sekretar Ministrstva za zunanje zadeve R Slovenije, v pripravljalnem komiteju za svetovno konferenco o socialnem razvoju v New Yorku (31. januarja 1994), v katerem je ob gospodarskem in političnem dejavniku socialnega razvoja sveta postavil tudi etičnega.

Enako sprejemljivo in pohvalno je, da je g. Jacques Baudot kot koordinator svetovne konference o socialnem razvoju etični razsežnosti dodal še spiritualno. To kaže na razveseljive premike iz ekonomizma in političnega ideologizma v okviru razpletanja določilnic, ki vplivajo na današnji socialni razvoj in napredek.

V tem eseju naj bosta podani na temo seminarja dve solucijski opciji za udejanjanje navedenih razsežnosti današnjega vseobčega socialnega razvoja današnjega sveta in današnjega človeštva.

Zaradi izpraznjenja oz. zrelativiziranja pomenov in vlog današnjih filozofij in religij je bilo človeštvo oropano nravstvene ali etične podstatnosti in normativike. »Laissez faire« je postal temeljni zakon človekovega bivanja in vedenja, ravnanja in samouresničevanja. Ta skrajno liberalistična »etična norma« s kulturom neodgovorne svobodnosti človeka je porodila vrsto zavozlanih težav in hudih sobivanjskih nesreč. Zaradi tega se vse bolj kaže nujna po postavitvi nekega vrednotnega »smernika«, ki bi človeštvu kazal pot v duhovno, vrednotno vezano odgovornost za vedenje, ravnanje, samoizražanje in samouresničevanje.

Združeni narodi so za človekove civilne pravice in dolžnosti v posebni deklaraciji že izoblikovali mednarodni dokument norm. Toda priče smo, kako to mednarodno normativno listino o človekovih pravicah dežele in države največkrat sprejemajo le deklarativno, saj jo v praksi nemalokrat hudo kršijo. To kaže, da manjka ob tej listini še neka druga, to je Občečloveški etični kodeks s skupkom norm za človekovo vrednotno vedenje, delovanje, samoizražanje in saouresničevanje.

Mednarodna listina Občečloveški etični kodeks, ki bi ga izoblikovala svetovna organizacija Združenih narodov, bi s svojo etično vrednotno normativiko gotovo zelo podprla uresničevanje Deklaracije o človekovih pravicah kakor tudi vso najširšo podstavo socialnega razvoja in napredka.

Takšen mednarodni občečloveški etični kodeks bi bil trdna opora in bi vseboal jasna vodila za odzive in ravnanja v okviru vseh vidikov socialnega razvoja od tehnološko-tehničnega, proizvodno-gospodarskega in trgovinskomenjalnega do meddržavnopolitičnega.

Takšno vrednotno normativnost v dinamiki in razvoju današnjega socialnega razvoja sveta in človeštva zdaj usodno pogrešamo. Tovrstni vrednotni vakuum je najtrdnejši argument za nujno oblikovanje občečloveškega etičnega kodeksa in njegovo mednarodno sprejemanje ter uresničevanje.

Občečloveški etični kodeks bi moral vsebovati norme vedenja, ravnanja, samoizražanja in samouresničevanja za različne življenjske razmere od družinskih in poklicnodelovnih do družitvenih (socialnih) in sodelovalnih. V okviru teh okoliščin pa le tiste norme, ki so jih vrednotno potrdili človekovo tisočletno življenje in delovanje, izkustvo in vedenje, reflektiranje in samopotrjevanje. V tej etični kodifikaciji bi torej ne smelo imeti prostora in vloge nikakršno »inoviranje« in »eksperimentiranje« s človekovim etično vrednotnim svetom, bivanjem in delovanjem. Predvsem bi morale biti vanj zajete vse pozitivne vrednotne izkušnje etično-moralnih sistemov velikih svetovnih religij in filozofij življenja, pa človekovega zgodovinskega delovanja in nehanja.²

² Avtor je pobudo za izoblikovanje Občečloveškega etičnega kodeksa dne 14. januarja 1993 poslal Združenim narodom v New York. Besedilo tega pisma je bilo:

Initiative for the General Human Ethical Code

An researcher of the Educational Research Institute, University of Ljubljana, Slovenia, I am concerned with theoretical study of general pedagogical topics. My work on civic and moral education in postsocialist schools lead me to the conclusion that the most relevant source for civic education is found in the UN Declaration of Human Rights.

However, there is no complementary international document referring to moral education. To my consideration this is a fatal gap which concerns moral education in schools all over the world. As we know, there are only individual religious moral-ethical codes or political ideologies of different parties.

These two sources for ethical and moral education in schools of different countries and nations do not seem to be acceptable for all schools of the world. These two sources are not everywhere civilizationally binding.

This circumstance calls upon the United Nations to devote similar attention and energy to this code as was devoted to the Declaration of Human Rights.

Ko gre v duhovnosti predvsem za etos, umetnost, religijo, filozofijo in znanost, je treba najprej ugotoviti, da so vse te pojavnosti nemalokrat dokaj zunaj spiritualnosti, čeprav bi morale biti vsebno v njej. Vse namreč danes tako ali drugače služijo mehanicističnemu vzorcu razuma in duha sodobnega človeka. Etos nemalokrat s svojim utapljanjem v državnoideoloških moralah. Umetnost s svojo lepotno »raztreščenostjo« ob kultu nikomur odgovorne osebne in zasebne izrazitve ali ekspresije. V religijah se vzorec mehanicizma pojavlja v bolj ali manj trdem dogmatizmu in institucionalizmu. V znanosti, kjer je bila ta paradigma spočeta in rojena iz izključujočega naravoslovno-kavzalističnega razčlenjevanja resničnosti, človeka in družbe, se kaže to v parcializmu, pozitivizmu in pragmatizmu. V filozofiji pa v razčlenjevanju »ničiča«.

Zagatnost in kriznost te mehanicistično zasnovane in pojmovane duhovnosti ali spiritualnosti postajata danes tako veliki in usodni, da je njen vzorec gole pozitivnosti vsekakor treba zlomiti in jo preroditi, dopolniti z vzorcem človeka. Ta antropološko zasnovan vzorec današnje prerajajoče se duhovnosti pa postaja vse bolj pobudni dejavnik današnjega človekovega socialnega razvoja in napredka. Pač zaradi tega, ker v ospredje ne postavlja stvari, izdelkov, dobrin, ekonomske »tehnike in mehanike«, temveč dialektični holizem človekovega bivanja, reflektiranja, odgovornosti ozavedenja in humanega vrednotenja. In vse to je nedvomno nepogrešljiv dejavnik in pobudnik socialnega razvoja ter napredka današnjega sveta.³

Such a charter is not necessary today only for founding of moral and ethical education of world's schools but also for political leadership of today's societies, states and their policies. It may be that today's crises, from Somalia to Bosnia, would follow a different course if the policies and governing of these nations were tied to general human ethical code, alike the Declaration of Human Rights.

I am entering this initiative to instigate the United Nations to form a charter on general human ethical norms which would become a guideline or moral behaviour and action of world's peoples and their political leaders.

I indly expect your view to this initiative. Thank you!

With respect,

dr. Franc Pediček

(Pismo je prevedel mag. Marjan Šetinc)

Dne 22. marca 1993 je prejel pisec iz Centra za človekove pravice v Ženevi (Centre pour les droits de l'homme) v odgovor na gornje pismo sporočilo, da so se seznanili z vsebino pisma.

³ Tudi v spiritualnosti so Združeni narodi danes dolžni dajati pobudo za njeno prenovu in njen razvoj. Ustreznega napredka v sodobni duhovnosti človeka in človeštva ne bo, dokler znanost ne dobi nazaj ugleda in vloge, ki ju je imela v novoveških stoletjih, a ga na koncu zadnjega izgublja, ko se vse bolj množično pojavljajo različne socialno-politične totalitarne ideologije in v okviru izpraznjene spiritualnega avtoritativnega področja svetovnih religij različne psihosekte, ki manipulirajo in zasužnjujejo sodobnega človeka do samouničevalske delinkventnosti.

Takšna prenova v temelju in razvoju današnje znanosti mora potekati najprej tako, da se znanost osvobaja mehanističnega racionalizma in pozitivizma, zatem pa v njenem bogatenju s spiritualnostjo od etosa in umetnosti do filozofije in nekaterih teoremov ter dejstev religije.

Ta razvojna dopolnitev in notranja obogatitev znanosti sta v celoti odvisni od preloma mišljenjskih vzorcev v njej, to je od opustitve mehanicistične pozitivistične in pragmatistične do sprejema antropološkega vzorca, ki ji je človekova pozitivna in razvojna spiritualnost vsebna oz. imanentna.

V tem je argument za usmerjevalno »mešavanje« Združenih narodov v nujen paradigmatični prelom današnje znanosti iz mehanicizma v antropologizem s posebno Listino o današnjem razvoju znanosti in duhovnosti.

Stoletje na prelomu s konca drugega in v začetku tretjega tisočletja mora v okviru in na področju socialnega razvoja in napredka sveta preseči val nacionalnega državotvorja in val tehničnega ekonomiziranja, svetovni socialni razvoj in napredek pa preutemeljiti in preroditi z njegovo etično in spiritualno razsežnostjo. To je edina smer njegove zdravitve in njegove razodtujevalne ter osvobojevalne poti iz danes v jutri.

Oktober 1994

ALOJZIJA ŽIDAN*

Značilnosti adolescentnega obdobja

Sprejemanje standarda srednješolskih družboslovnih znanj

Soditi je mogoče, da so mladi sprejemniki srednješolskega standarda družboslovnih znanj prav v svojem adolescentnem obdobju. Če je tako, kot je navedeno, je nujno, da opozorimo na nekatere bistvene značilnosti tega obdobja. Značilnosti, ki jih mora zelo dobro poznati učitelj družboslovja, če hoče uspešno opravljati svoje pedagoško delo. Uspešno opravljanje pedagoškega dela pa ni verjetno le osebna želja slehernega učitelja, temveč tudi njegova velika družbena odgovornost. Prav gotovo je poznavanje bistvenih značilnosti adolescentnega obdobja (tudi pri učiteljih družboslovja že prisotno). Zato se zastavlja vprašanje, čemu sploh spregovoriti o napovedani tematiki?¹ V čem je sploh smoter njene (ponovne) obravnave? Toda o napovedani tematiki je smotrno spregovoriti, ker se pri mladih do zdaj ugotovljena spoznanja o adolescenci pojavljajo v novem (izrazito spremenjenem) pluralnem družbenem kontekstu. Je že tako, da nas boj med starim ter novim konstantno spremlja vse naše življenje. Skozi naše njegovo popotovanje, v katerem postaja znanje človekov vse pomembnejši (nujen) spremljevalec, v katerem postaja znanje človekov vse pomembnejši (duhovni) kapital.

Še nadalje se zastavlja vprašanje. To se lahko glasi: kako v novem družbenem kontekstu vse pojavljajoče značilnosti adolescence pri mladih vplivajo na izvajanje učiteljevega dela? Le-to naj bi bilo uresničevalec sodobnega izobraževanja. Takšnega, ki se nekako približuje (poskuša približati) uresničevanju globoko izrečenim mislim Einsteina. Mislim, če si jih priključimo v spomin, ki se glasi: »Jaz nikoli mojih učencev ne poučujem. Trudim se jim le omogočiti razmere, v katerih se

* Dr. Alojzija Židan, docentka na FDV.

¹ Opozarjamo, da je ta tematika obravnavana v mnogih delih številnih avtorjev. Kot na primer: dr. Maja Zupančič – dr. Janez Justin (1991), *Otrok, pravila, vrednote, Otrokov moralni in socialni razvoj*, Didakta, Radovljica; dr. Maja Zupančič (1989), *Moralni razvoj in vrednote v adolescenci*, Anthropos, Ljubljana, št. 5-6; dr. Milica Bergant (1993), *Odraščanje – novi vzgon in hrepenenje po vzornikih in po novih možnostih identifikacije*, Sodobna pedagogika, Ljubljana, št. 1-2; dr. Mirjana Nastran Ule (1993), *Psihologija vsakdanjega življenja, Znanstveno in publicistično središče*, Ljubljana; dr. Stane Južnič (1993), *Identiteta, Knjižna zbirka Teorija in praksa, Fakulteta za družbene vede*, Ljubljana.